

Ax-plock

Linnés Dalaresa 1734. Mora sochn.

”— När folket fara bort att hösta, lemnas ett par utlevade gummor och hos dem alla barn i byen, som dem sköta skola. Dessa hafwa sitt uppehälle af några getter, som miölka, warande hwarjo barn en eller flere af dem tilldelte. Getter följa ock med löfstrykerskorna i skogen eller slättermannen i ängen, att få af dem grötmiölk hwar afton.

På några åkrar, som nu hwilade, växte landhafran helt tät och stor, som hade hon warit sådd. Hwilken afslogs till ett behageligt hö.

Tallbarken uti skogarna torkades på sammå sätt som hö på hässia, således, at flera barkar lades ofwanpå hwarandra uppå hwarje stång.”

Bröderna Gahns Resa i Dalarna 1765. (om flyghavre, ett även på Sollerön vanligt ogräs).

”— nämdes äfwen om ett slags hafra kallat lanthafra, som ibland den andra säden sår sig sielf, — Denna hafra är ganska god och snart sagt bättre än den vanliga men har den besynnerliga egenskapen att hon faller ut på åkern och kryper så ikring att man ej får något gagn af henne. Hon är helt luden, och om något korn i ladan kan inbergas kryper det ändå rundt ikring väggarna och genom springorna kommer på fri fot. Det enda som af henne kan nyttjas är halmen, och de korn med mycket besvär och granlagenhet föres till quarnen, ligger ej stilla i skeppan utan finner utväg att nyttja sin förargeliga egensinnighet. För öfrigit ar denna hafra som i detta afseende med skäl kan kallas ogräs, allmän öfver hela Dalarna, och som af rågsädet i synnerhet söker utrotas.”

Hülphers Dalaresa 1757. Sollerön.

— ”Åkrarna woro öfwertäkte med små klappursten, hwilkå, som förr är sagt, icke hindra årswäxten: Korn-såde brukas mäst. Bohwete och Humbla trifwes här wäl. Skog finnes allenast till gärdsel och wedbrand. Gärdslägårdar woro horizontelt lagde. Här finnes en ödelagd Silfwer-Malms skärpning. Slipstens-brottet är icke längesedan uptäkt: här brytes äfwen kalk och limsten. Petrificater äro icke sällsynte här på Ön. Ormar berättas här icke trifwas, men Harar finnas många.”

Arosenius Beskrifning af Provinsen Dalarne. 1865 Sollerön.

— ”Jorden brukas vanligen i fyrskifte på ön, nämligen 1:a året träde, 2:a och 3:e åren råg eller blandsäd och 4:e året ärter; men på fasta landet är en slags cirkulation på det sättet införd, att efter två års säd tages två å tre års gräs. Åkerredskapen består af plog, harf och vält. Säden torkas på betydligt höga hässjor, sådana som brukas i finnmarkerna. Artificiella foderväxter vinna mer och mer framgång. Till gödningsämnen begagnas kreatursspillning, blandad med myrdy, som här benämnes *ungborr*.

Johan Pehrson, ”Skeriol” 1917. Jordbruksnäringens utveckling i Mora.

”— Man vet att kornet var det enda sädesslag, som odlades inom Mora i slutet av 1500-talet och med undantag av rovor och kålrötter så gott som den enda egentliga kulturväxten. Allt eftersom odlingen framskred, lämnade emellertid kornet plats för rågen, vilket åter till stor del fått lämna plats för havren. I början av 1800-talet var havren det allmännast odlade sädesslaget, då däremot veteodlingen var så gott som okänd. Odlingen av potatis började först bli mera allmän omkring 1810, ehuru i mycket liten skala.”

Anders Tidströms Rese Journal A:o 1754. Mora Sockn.

”— blef jag på ängen varse ganska små tegar de minsta som ett ordnärt stugugålf eller ock remsor som voro knapt 2 alnar brede. Jag efterfrågade detta sedan och fick veta at Dalekarlen partar så sina ängar då de arftages af en god religion och åminnelse af sina förfäder, där gick farfar och slog derföre vil jag intet mista det eller ehuru de hade större fördehl at ha tilsammans sin äng än en beta här och ett stycke där. Folkets myckenhet tyckes mig kunna här ganska mycket upodla, men de nytja mäst sina förfäders häfd och ha sina ängstycken hela 10 milena bort. För herrskap och pesten är Dalekarlen lika rädd nytjar sin frihet så mycket at den samma blir hans slaveri jag menar under fatigdom; Derföre ock de få civilbetjenter och präster här äro ha ganska svårt at få tjenstefolk. —”

Ur Karl Lärkas anteckningar.

Läberg — Säx:

Slog-kitt Mas *um* ”tråjg-dågå”*:

— ”å tänk, jenn fåjl säck upå ryddjim, å sä upp-yvir eta bjerä”

— ”å jän dem a kunna gnål fö dem int a fändji sitt-å” -se Stjinär-Mas *um* sätt Säx, dejt dem add tjärr-veg. —

— ”uxär å sväjnr, fingg dem a-kvär å såcknen”

— ”å ä ändet nån stals-a sä, sidu, å buföret ättbaker” — se an sä an a tålå-*um* dem så add gändji fö tä sjå ätter att åller add buföra.

— ”men sä eta djick bort, så var ä då tackor så ugåli så, så raplet ätter gatum dan emå såcknen”. —

— ”å kvått-suggor kund go åjt, däst dem kam-att min nån kull, dem add kunna få någär, — långt nård-å såcknen”.

— ”å då var ä rogarder å träslotir, så ä va samå djörgnet, sidu” —

Träde:

— ”i trädet jän fjär-del åv ållt dem add i Soldn, — i fäbudum dar trädet dem int nå, — dar add dem full nå ”knepor” tä åv-å, sidu, då dem va dar i fäbudum fö sumårn.”

— ”add nån nå lind, så add dem int nå öfred åld, sidu, — föst årå vårt ä bar stingslår å krågå-bliomer — å sä skuld ä full byriå bi nå tåtåll, sä —”.

(Undra sedan på, om ordstävets sagt att ”det lönar sig att slå, om sju strå faller för lien!” — om naturliga slätterängar.)

*) Förberedelsedagar för buföring.